

1. Ocena sytuacji makroekonomicznej Polski w 2002 r.

1.1. Kształtowanie się czynników wzrostu gospodarczego

Przebieg procesów gospodarczych w ubiegłym roku nie okazał się niestety znacząco lepszy od zakładanego w końcu 2001 roku w okresie tworzenia projektu ustawy budżetowej, co z jednej strony jest dowodem konieczności stworzenia silnych podstaw do trwałego przyspieszenia tempa wzrostu gospodarczego, szczególnie w obliczu zarówno szans jak i potrzeb związanych z akcesją do Unii Europejskiej, z drugiej zaś świadczy o rzetelności i profesjonalizmie na etapie konstruowania budżetu w ocenie czynników makroekonomicznych i ich rozwoju w roku 2002.

1.1.1. Praca

Rok 2002 nie przyniósł poprawy sytuacji na rynku pracy i był kolejnym, w którym odnotowano spadek zatrudnienia (w latach 2000-2001 przeciętne zatrudnienie w gospodarce narodowej zmniejszyło się o około 0,6 mln osób, w tym w 2001 r. - o 304 tys. osób). Szacuje się, że w 2002 r. przeciętna liczba zatrudnionych w gospodarce narodowej¹ zmniejszyła się o 3,0%, tj. o około 272 tys. osób, natomiast przeciętna liczba zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw zmniejszyła się o 4,4%, tj. o około 226 tys. osób.

Spadek zatrudnienia² odnotowano w większości sekcji gospodarki narodowej, w tym najwyższym zmniejszeniem przeciętnego zatrudnienia charakteryzowało się budownictwo (o 13,0%), rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo (o 8,0%), transport, gospodarka magazynowa i łączność (o 6,4%) oraz przetwórstwo przemysłowe (o 6,3%). Na spadek zatrudnienia decydujący wpływ miały procesy restrukturyzacyjne gospodarki, „wygaszanie” związanych z prywatyzacją pakietów socjalnych oraz znaczne ograniczenie rozmiarów działalności produkcyjnej, handlowej i usługowej, spowodowane czynnikami zewnętrznymi.

¹ Dane o przeciętnym zatrudnieniu w gospodarce narodowej w 2002 r. zostaną opublikowane przez GUS w III kwartale br.

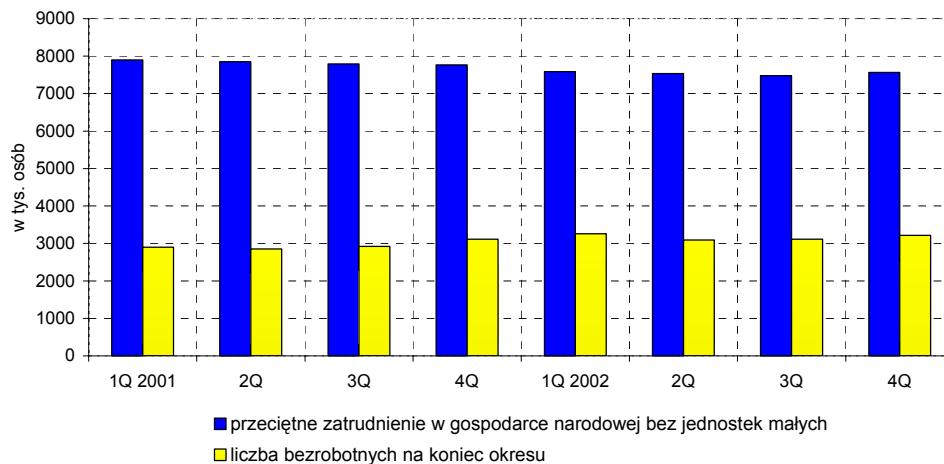
² Przedstawiona sytuacja w zakresie zatrudnienia w podziale na sekcje dotyczy jednostek dużych i średnich sektora przedsiębiorstw oraz jednostek usług społecznych zatrudniających powyżej 9 osób, gdzie spadek zatrudnienia wyniósł 3,6%.

W 2002 r. wydajność pracy, wyrażona jako stosunek produkcji globalnej (produktu krajowego brutto) do przeciętnego zatrudnienia w gospodarce narodowej, była o około 4,5% wyższa niż w roku poprzednim³. Dynamika wzrostu wydajności pracy była nieco wyższa niż w 2001 r. Kolejny rok z rzędu wzrost wydajności pracy wiązał się przede wszystkim z ograniczeniem liczby zatrudnionych w gospodarce narodowej.

Spadkowi zatrudnienia w gospodarce narodowej towarzyszył wzrost poziomu i natężenia bezrobocia. Na koniec 2002 r. w urzędach pracy zarejestrowanych było 3.217,0 tys. bezrobotnych, wobec 3.115,1 tys. osób w roku poprzednim, co oznacza wzrost o 102 tys. osób (tj. o 3,3%). Stopa bezrobocia na koniec 2002 r. osiągnęła poziom nie notowany w całym okresie transformacji – 18,1% (wobec 17,5% na koniec 2001 r.). Liczba nowych rejestracji bezrobotnych była o 74 tys. osób wyższa niż w 2001 r., a osób wykreślonych z ewidencji wyższa o 384 tys. osób, w tym w związku z podjęciem pracy o 178 tys. osób. Utrzymało się duże przestrzenne zróżnicowanie stopy bezrobocia - od 13,9% w województwie mazowieckim do 28,8% w województwie warmińsko-mazurskim. Nadal najbardziej zagrożeni bezrobociem byli ludzie młodzi (w wieku do 24 lat), na koniec 2002 r. stanowili oni 27,8% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Tej grupie bezrobotnych od czerwca 2002 r. dedykowany jest Rządowy Program „Pierwsza Praca”, którego głównym celem jest pomoc absolwentom w zdobyciu pierwszych doświadczeń zawodowych. Założono, że Programem zostanie objętych około 520 tys. absolwentów. Do innych specyficznych cech charakteryzujących bezrobocie w Polsce należały: niski poziom wykształcenia bezrobotnych, duży udział długotrwale bezrobotnych, przewaga liczby bezrobotnych kobiet nad liczbą bezrobotnych mężczyzn oraz znaczny udział osób bezrobotnych zamieszkałych na wsi. Słabym punktem naszego rynku pracy była również mała liczba ofert pracy zgłoszonych do urzędów pracy. Jednak dało się zauważyć poprawę sytuacji w tym zakresie. Do urzędów pracy w 2002 r. zgłoszono 555,7 tys. ofert pracy (o 90,0 tys. więcej niż w roku poprzednim). Na jedno oferowane miejsce pracy w końcu 2002 r. przypadało 388 bezrobotnych wobec 588 przed rokiem.

³ Przy założeniu, że przeciętne zatrudnienie w gospodarce narodowej w 2002 r. zmniejszyło się o około 3,0% - dane GUS dotyczące zatrudnienia w gospodarce będą dostępne na przełomie czerwca i lipca 2003 r.

**Przeciętne zatrudnienie a liczba bezrobotnych
w latach 2001-2002**

Sytuację na rynku pracy wyznacza podaż zasobów pracy i popyt na pracę. Wzrost bezrobocia w 2002 r. jest więc wynikiem, z jednej strony, niskiej dynamiki wzrostu gospodarczego w ciągu ostatnich 2 lat (tempo wzrostu PKB wyniosło: 1,0% w 2001 r. oraz 1,4% w 2002 r.) i związanego z nią spadku tempa przyrostu miejsc pracy, prawdopodobnie szczególnie w małych i średnich przedsiębiorstwach⁴, zaś z drugiej strony, wchodzeniem na rynek pracy osób urodzonych w okresie wyżu demograficznego lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych (w latach 1999-2002 liczba osób w wieku produkcyjnym wzrastała średniorocznie o około 240 tys. osób). Na rynek pracy wpływ mają także: mała elastyczność przepisów prawa pracy, wysokie koszty pracy, kontynuowanie realizacji programów restrukturyzacyjnych, proces globalizacji (łączenie firm), postęp techniczny w jego wyniku bezzatrudnieniowy wzrost wydajności pracy oraz słaba kondycja finansowa sektora przedsiębiorstw powodująca konieczność redukcji kosztów bądź też doprowadzająca do bankructwa. Sytuację utrudnia również mała mobilność bezrobotnych (przestrzenna i zawodowa).

1.1.2. Kapitał (inwestycje w gospodarce)

Rok 2002 cechował się spadkiem nakładów inwestycyjnych w gospodarce, które wyniosły 56.709,8 mln zł⁵. Realne tempo ich zmiany, w stosunku do roku 2001,

⁴ Spadek tempa przyrostu miejsc pracy w małych i średnich przedsiębiorstwach wiąże się z ograniczaniem rozmiarów prowadzonej działalności.

⁵ W przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 49 pracowników.

wyniosło minus 16,6%. Wartość kosztorysowa inwestycji rozpoczętych⁶, która świadczy o koniunkturze w budownictwie i potencjalnym popycie na wykonawstwo robót budowlano-montażowych w przyszłości, wyniosła w 2002 r. 19.426,5 mln zł, osiągając również ujemne tempo 19,5%.

Inwestycje w środki trwałe zmalały o 16,6%, z czego inwestycje w budynki i budowlę spadły o 23,4%, inwestycje w maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia o 11,7%, a inwestycje w środki transportu o 12,2%.

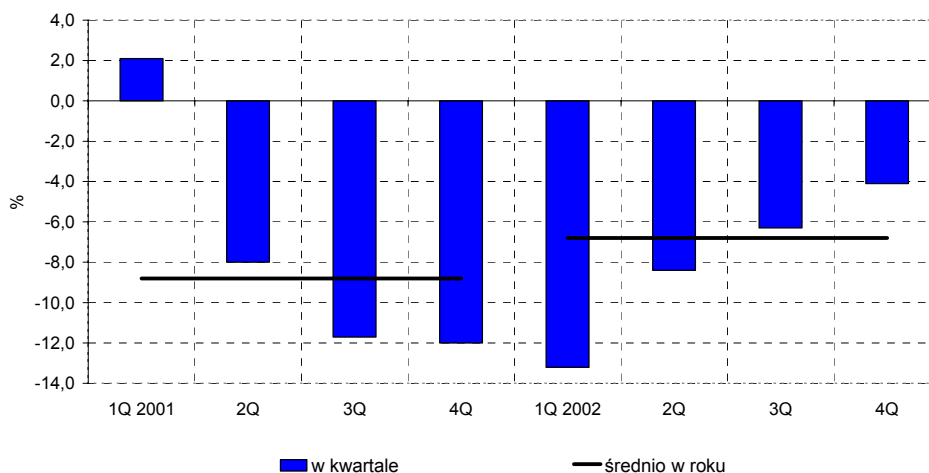
Nakłady inwestycyjne w przemyśle spadły o 0,8% (z tego w przetwórstwie przemysłowym spadły o 0,9%), w budownictwie o 34,3%, w handlu i naprawach o 17,9%, zaś w transporcie o 22,7%.

Jednym z czynników wpływających na niską aktywność inwestycyjną przedsiębiorstw było relatywnie wysokie nominalne, a w warunkach gwałtownego spadku inflacji także realne, oprocentowanie kredytów dla przedsiębiorstw. W 2002 r. stan należności banków od przedsiębiorstw zwiększył się zaledwie o 1,3 mld zł (1,0%), natomiast stan zobowiązań banków wobec przedsiębiorstw (depozytów złotych i walutowych zaliczanych do podaży pieniądza M3) zwiększył się o 0,8 mld zł (1,4%), co oznaczało wzrost zadłużenia netto przedsiębiorstw w systemie bankowym o 0,5 mld zł (0,8%).

Spadek dynamiki inwestycji krajowych w mniejszym stopniu niż w poprzednich latach łagodzony był napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Zgodnie z metodologią bilansu płatniczego w 2002 r. napłynęło do Polski zaledwie 4,1 mld USD bezpośrednich inwestycji zagranicznych netto (o 2,9 mld USD mniej niż w 2001 r. oraz 4,2 mld USD mniej niż w roku 2000), zaś według statystyk PAIZ, w 2002 r. odnotowano napływ w wysokości 6,1 mld USD, czyli o 4,5 mld USD mniej niż w rekordowym 2000 r. (10,6 mld USD).

⁶ j.w.

Tempo zmian inwestycji w latach 2001-2002

1.1.3. Zmiany technologiczne

Czynnik rozwoju technologicznego w okresie jednego roku w niewielkim jedynie stopniu wpływa na wzrost produkcji, jednak jego wpływ w okresie dłuższym jest kluczowy. W 2002 r. produkcja w działach przemysłu uznawanych za nośniki postępu technologicznego⁷ wzrosła o 2,8% (rok wcześniej zmniejszyła się o około 6,1%). W przetwórstwie przemysłowym zwiększyła się o około 5% sprzedaż w przedsiębiorstwach wytwarzających głównie dobra konsumpcyjne (wobec odpowiednio około 3% w 2001 r.), natomiast zmniejszyła się – o około 1% (wobec spadku około 7% w 2001 r.) w jednostkach produkujących głównie dobra inwestycyjne. Produkcja przedsiębiorstw wytwarzających głównie dobra zaopatrzeniowe ukształtowała się na poziomie zbliżonym do notowanego w roku poprzednim (wzrost o 0,5%).

1.2. Zagregowana podaż

W 2002 r. łączna wartość dodana brutto wszystkich sekcji gospodarki wzrosła o 1,4% w porównaniu z 1,0% wzrostem w 2001 r. Ten niewielki przyrost tempa wzrostu wynikał głównie z utrzymującej się recesji w budownictwie związanej z drastycznym obniżeniem poziomu aktywności inwestycyjnej. Spadek realny wartości dodanej w budownictwie w 2002 r. osiągnął poziom 7,5% i był zaledwie o 0,5 pkt. proc. mniejszy niż rok wcześniej. Poza tym przez pierwsze dwa kwartały ubiegłego roku

⁷ M.in.: produkcja maszyn i urządzeń, produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych itp.

kontynuowany był spadkowy trend wartości dodanej w przemyśle, który został przełamany dopiero w III kw. 2002 r.

Podstawowym czynnikiem wzrostu wartości dodanej ogółem w roku ubiegłym były usługi rynkowe. Wartość dodana w tym sektorze wzrosła o 3,4% w skali roku w porównaniu z 2,5% wzrostem w 2001 r. Pozytywny wkład we wzrost wartości dodanej ogółem w 2002 r. miały również wartość dodana w przemyśle (pomimo spadku w I półroczu) i wartość dodana w usługach nierynkowych. Pierwsza wzrosła odpowiednio o 1,0% w porównaniu z 0,9% spadkiem w 2001 r., a druga o 0,3% w porównaniu z 2,8% wzrostem w 2001 r. W roku ubiegłym dużo niższe niż w 2001 r. było także tempo wzrostu wartości dodanej w rolnictwie (odpowiednio 0,3% i 9,1%), przez co kontrybucja tego sektora we wzrost gospodarczy była bliska zeru.

W 2002 r. w relacji do 2001 r. odnotowano wzrost produkcji sprzedanej przemysłu w cenach stałych o 1,5%⁸. Na zmianę wielkości produkcji sprzedanej przemysłu ogółem złożył się spadek w sektorze górniczym o 3,4% i wzrost o 2,1% wśród przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego oraz spadek produkcji w przypadku podmiotów zajmujących się zaopatrywaniem w energię elektryczną, gaz i wodę o 0,2%. Najaktywniejszym działem przetwórstwa przemysłowego w 2002 r. była produkcja artykułów spożywczych i napojów, której wkład w kształtowanie się dynamiki przetwórstwa przemysłowego wyniósł około plus 0,8 pkt. proc. Najsłabszym działem przetwórstwa przemysłowego była produkcja koksu, przetworów ropy naftowej i pochodnych, której wkład wyniósł około minus 1,0 pkt. proc.

Produkcja budowlano-montażowa w 2002 r. zmniejszyła się 10,5%⁹. Było to rezultatem kumulowania się szeregu niekorzystnych czynników ograniczających zdolność gospodarki i ludności do inwestowania. Wymienić tu należy: spadek tempa zmian nakładów inwestycyjnych, a w szczególności nakładów na budynki i budowlę, który był efektem niskiego tempa wzrostu produkcji przemysłowej w latach 2001-2002, zmiany w strukturze popytu budowlanego, pogorszenie koniunktury w budownictwie i pogorszenie sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw budowlanych.

⁸ W przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 osób.

⁹ j.w.

1.3. Zagregowany popyt

1.3.1. Popyt krajowy

Skutki restrykcyjnej polityki gospodarczej (głównie pieniężnej) zapoczątkowanej jeszcze w 1999 r. w celu przeciwdziałania narastającej nierównowadze zewnętrznej i wewnętrznej (pierwsza przejawiała się w rosnącej relacji deficytu rachunku obrotów do PKB, a druga przyspieszeniem tempa wzrostu cen) gospodarka polska odczuwa do dzisiaj. Wprawdzie popyt krajowy w 2002 r. wzrósł realnie o 0,9% w porównaniu z 1,7% spadkiem w 2001 r., ale np. w latach 1996-1999 średnioroczne tempo wzrostu tej kategorii ekonomicznej znacznie przekraczało 7,0%.

Niskie tempo wzrostu popytu krajowego wynika głównie z bardzo dużego ujemnego wkładu pochodzącego z akumulacji, która w 2002 r. po raz drugi z rzędu odnotowała wysoki spadek (6,9% w porównaniu z 12,6% spadkiem w 2001 r.).

Ujemna kontrybucja akumulacji jest następstwem kontynuacji spadkowego trendu inwestycji. W 2002 r. nakłady brutto na środki trwałe zmniejszyły się realnie o 6,8% po 8,8% spadku w 2001 r. Jako podstawową przyczynę tak znacznego ograniczenia inwestycji zarówno w 2002 r. jak i 2001 r. można wymienić wysokie koszty kredytu inwestycyjnego, co spowodowane jest zarówno wysokimi realnymi stopami procentowymi jak i zwiększonym ryzykiem związanym z kredytowaniem inwestycji w okresie znacznego spowolnienia rozwoju gospodarczego i generalnie słabej sytuacji finansowej przedsiębiorstw.

Wyniki finansowe uzyskane przez przedsiębiorstwa w 2002 r. ukazują jednoznacznie ich trudną sytuację finansową. Wskaźnik poziomu kosztów, w wysokości 99,3%, był identyczny jak w 2001 r. W 2002 r. wskaźnik rentowności obrotu brutto wyniósł 0,8%, a wskaźnik rentowności obrotu netto – 0,2%, oznacza to poprawę tych wskaźników w stosunku do roku 2001 o 0,1 pkt %.

Spadek akumulacji w 2002 r., podobnie jak rok wcześniej, został częściowo zrekompensowany wzrostem popytu konsumpcyjnego. Realne tempo wzrostu spożycia ogółem w 2002 r., które wyniosło 2,8% (wobec 1,7% w 2001 r.), ukształtowało się pod wpływem wyższego niż rok wcześniej zarówno wzrostu spożycia indywidualnego jak i spożycia publicznego.

Indywidualny popyt konsumpcyjny wzrósł realnie w 2002 r. o 3,3% (w porównaniu z 2,0% w 2001 r.). Zanotowany wyższy wzrost spożycia prywatnego finansowany był

częściowo przez oszczędności gospodarstw domowych. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych w 2002 r. nie uległa zasadniczej poprawie.

Głównym czynnikiem stymulującym konsumpcję gospodarstw domowych jest wielkość ich dochodów do dyspozycji brutto. Dane dotyczące tej kategorii publikowane są przez GUS z dużym opóźnieniem. Z dostępnych danych wynika jednak, że w 2002 r. suma dochodów z tytułu pracy oraz z tytułu świadczeń emerytalno-rentowych wzrosła realnie o około 1,6% (wobec ok. 1,3% w roku poprzednim), w tym:

- fundusz wynagrodzeń brutto w gospodarce narodowej – spadł realnie o około 0,7%¹⁰, w tym przeciętne wynagrodzenie brutto wzrosło realnie o 2,4%,
- fundusz emerytur i rent z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych – zwiększył się realnie o 4,5%, w tym przeciętna emerytura i renta z tego systemu wzrosła realnie o 5,0%,
- fundusz emerytur i rent z rolniczego systemu ubezpieczeń społecznych – zwiększył się realnie o 1,0%, w tym przeciętna emerytura i renta rolników indywidualnych wzrosła realnie o 3,4%.

Dodatkowe wypłaty z tytułu odszkodowań i rekompensat¹¹, zasilające budżety gospodarstw domowych, wyniosły w 2002 r. około 3,8 mld zł.

Do wzrostu siły nabywczej dochodów ludności w 2002 r. (i tym samym do wzrostu popytu konsumpcyjnego) przyczynił się rekordowo niski poziom wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych.

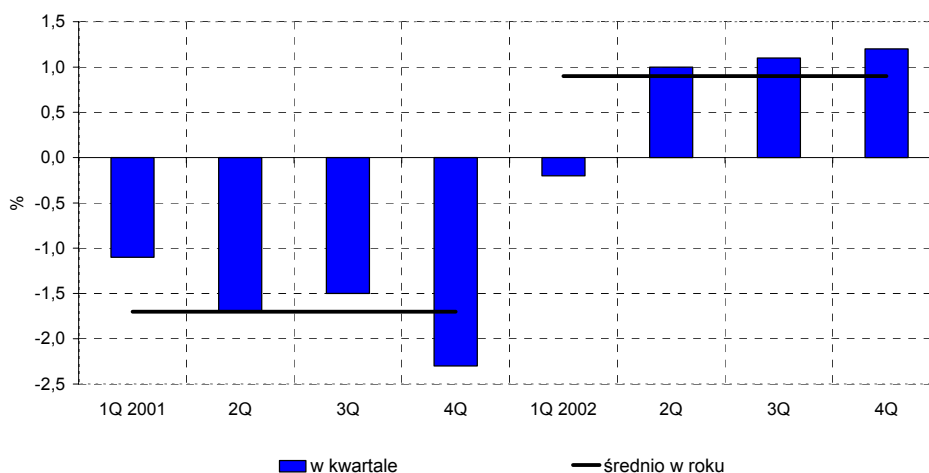
Wciąż wysokie stopy procentowe w 2002 r. powodowały dalsze zmniejszanie się popytu gospodarstw domowych na kredyty. O ile w 2001 r. przyrost należności od gospodarstw domowych wobec banków w relacji do PKB ukształtował się na poziomie ok. 1,4%, o tyle w 2002 r. relacja ta obniżyła się do poziomu nieznacznie poniżej 1%.

Konsumpcja zbiorowa w 2002 r. wzrosła realnie o 1,3% (wobec 0,4% w 2001 r.). Przyspieszenie tempa wzrostu spożycia publicznego, mimo nadal trudnej sytuacji sektora finansów publicznych, wyniknęło przede wszystkim z niższego niż przewidywano wskaźnika cen towarów i usług.

¹⁰ Szacunek własny Ministerstwa Finansów - brak danych o przeciętnym zatrudnieniu w gospodarce narodowej w 2002 r.

¹¹ Chodzi o wypłatę świadczeń ze środków niemieckiej Fundacji „Pamięć, Odpowiedzialność i Przyszłość” z tytułu pracy przymusowej i niewolniczej na rzecz III Rzeszy i Austrii, wypłatę rekompensat z tytułu niepodwyższenia płac w sferze budżetowej oraz utraty niektórych wzrostów lub dodatków do emerytur i rent.

Tempo zmian popytu krajowego w latach 2001-2002

1.3.2. Popyt zagraniczny

Pomimo nieznacznego polepszenia koniunktury na świecie w 2002 r. w stosunku do 2001 r., w roku ubiegłym tempo wzrostu gospodarczego u głównego partnera Polski w wymianie międzynarodowej jakim jest Unia Europejska było dużo niższe niż w i tak nie najlepszym 2001 r. Nie przeszkodziło to jednak w skutecznym konkutowaniu naszych eksporterów na rynku międzynarodowym. Realny 4,8% wzrost eksportu w 2002 r. był wyższy o ponad 1 pkt. proc. niż wynik osiągnięty w 2001 r. Kontrybucja eksportu netto we wzrost PKB była jednak mniejsza niż w 2001 r. (odpowiednio 0,5 pkt. proc. i 2,8 pkt. proc.). Spowodowane to było odwróceniem trendu w imporcie na skutek większego popytu konsumpcyjnego. W 2002 r. import wzrósł o 2,6%, podczas gdy w 2001 r. odnotowano spadek tej kategorii ekonomicznej o 5,3% realnie.

Początek 2002 r. dał nadzieję na szybsze niż oczekiwano jeszcze pod koniec 2001 r. wyjście gospodarki światowej z fazy spowolnienia. W USA poziom aktywności gospodarczej w pierwszym kwartale przeczył niekorzystnym scenariuszom globalnego rozwoju, jakie formułowano tuż po ataku terrorystycznym z 11 września 2001 r. Prezentowane przez ośrodki międzynarodowe wiosną 2002 r. prognozy ekonomiczne¹² przybliżały moment ożywienia światowego – w ślad za ożywieniem w USA - na drugą połowę 2002 r. Nie doszło jednak do ich pełnej realizacji; przyczyn należy upatrywać m.in. w skandalach wokół spółek akcyjnych, co pociągnęło za sobą obniżone zaufanie inwestorów, spadek notowań giełdowych, negatywny efekt majątkowy.

¹² M.in. prognozy Komisji Europejskiej, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju.

Wzrost PKB w gospodarce światowej w 2002 r. wyniósł wg MFV 3,0% (2,3% w 2001 r.), a wg Komisji Europejskiej 2,9% (2,3% w 2001 r.). Gospodarka światowa w ubiegłym roku rosła zatem nieco szybciej niż w 2001 r., choć przy wyraźniejszym zróżnicowaniu stóp wzrostu w poszczególnych regionach. O ile w 2001 r. gwałtowne wyhamowanie dynamiki PKB dotknęło niemal wszystkie obszary, w 2002 r. nastąpiło przyspieszenie wzrostu gospodarczego w USA, Chinach i części krajów Azji, przy dalszym osłabieniu koniunktury w państwach Unii Europejskiej, Ameryki Południowej i Japonii. Zaobserwowane w grupie państw OECD nieznaczne przyspieszenie tempa wzrostu PKB może być częściowo przypisane odbudowie zapasów, po znaczącej redukcji tej kategorii w 2001 r. Poprawie wyników makroekonomicznych sprzyjały również wydatki konsumpcyjne. Brak było natomiast wyraźnych sygnałów świadczących o odbudowie popytu inwestycyjnego.

W 2002 r. nastąpiło przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego w USA do 2,4%, wobec 0,3% w 2001 r. Odnotowano wyhamowanie negatywnych tendencji w zakresie inwestycji w sektorze prywatnym – nastąpił wprawdzie spadek inwestycji, ale był on mniejszy niż przed rokiem. Ważnym czynnikiem wzrostu PKB były wydatki konsumpcyjne gospodarstw domowych (w szczególności na zakup trwałych dóbr konsumpcyjnych). W ciągu roku zwiększał się zarówno wolumen eksportu, jak i importu, choć w całym 2002 r., z powodu bardzo słabych wyników na przełomie 2001 r. i 2002 r., nastąpił jeszcze spadek eksportu. Wywozowi sprzyjała w szczególności deprecjacja kursu dolara, importowi - utrzymująca się wysoka dynamika wydatków konsumpcyjnych. W efekcie deficyt na rachunku obrotów bieżących osiągnął poziom bliski 5% PKB.

Z powodu słabych wyników gospodarki w 2002 r. władze gospodarcze USA zdecydowały się na znaczące rozluźnienie polityki makroekonomicznej. Wyraźnie wzrosły wydatki budżetowe, co przy niższych wpływach z tytułu podatków wpłynęło na wzrost deficytu budżetowego. Jednocześnie bank centralny USA – biorąc również pod uwagę brak zagrożenia ze strony procesów inflacyjnych – obniżył podstawową stopę procentową do najniższego poziomu w historii (1,25% na koniec 2002 r.).

W 2002 r. w strefie euro nastąpiło osłabienie tempa wzrostu gospodarczego w porównaniu z tym zanotowanym w 2001 r. (0,8% wobec 1,5%). W porównaniu z 2001 r. wyraźnie obniżyło się tempo wzrostu wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych – wzrost stopy bezrobocia nie sprzyjał wzrostowi dochodów do dyspozycji, a w efekcie konsumpcji; pogłębiał się spadek inwestycji. Wkład eksportu netto we wzrost PKB w 2002 r. był pozytywny, na poziomie zbliżonym do poprzedniego roku.

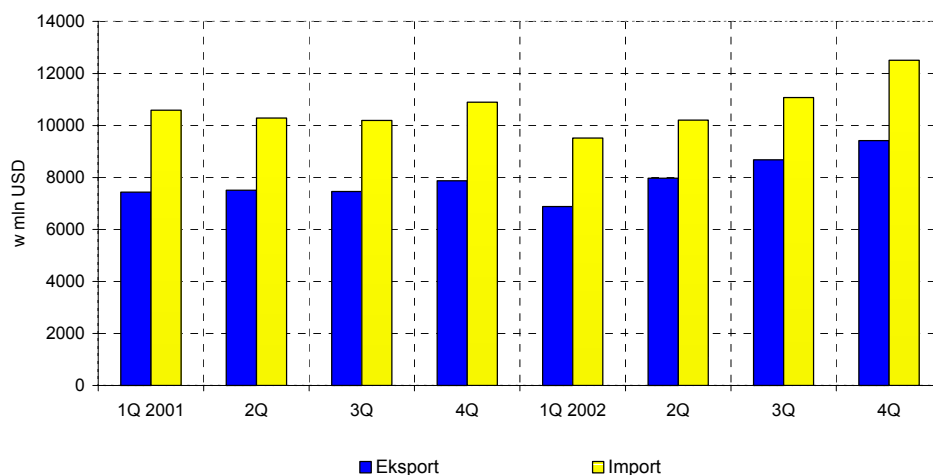
Zgodnie z przewidywaniami, 2002 r. przebiegał w strefie euro pod znakiem poluzowania dyscypliny fiskalnej: wysokie bezrobocie wpłynęło na spadek dochodów podatkowych i wzrost wydatków na cele socjalne. Deficyty budżetowe największych państw członkowskich strefy euro, tj. Niemiec i Francji, przekroczyły poziom 3% PKB. Brak reform strukturalnych na rynku pracy oraz systemu ubezpieczeń społecznych doprowadził do stagnacji gospodarczej w Niemczech, które odnotowały wzrost PKB na poziomie 0,2%, czyli jeszcze niższym niż w 2001 r. (0,6%). W przeciwieństwie do banku centralnego USA, Europejski Bank Centralny był bardziej wstrzemięźliwy w łagodzeniu polityki monetarnej, decydując się na redukcję stóp procentowych dopiero w grudniu 2002 r., po ponadrocznej przerwie.

Mimo słabej koniunktury na rynkach światowych, rok 2002 był bardzo dobry dla polskiego handlu zagranicznego. Wpływy z eksportu wyniosły 32.945 mln USD (dane NBP) i wzrosły o 8,8% w porównaniu z 2001 r. Jednocześnie nadal niskie tempo rozwoju gospodarczego w kraju, niski popyt wewnętrzny oraz spadek inwestycji spowodowały, że wzrost importu wyniósł zaledwie 3,2% (43.297 mln USD). Statystyki w ujęciu dolarowym - z powodu aprecjacji kursu euro do dolara w 2002 r. - przedstawiają wyższe dynamiki niż statystyki w EUR, które wykazały wzrost eksportu o 2,7% (34.746 mln EUR) oraz spadek importu o 2,4% (45.712 mln EUR). Wyższa dynamika eksportu niż importu wpłynęła na dalszą poprawę deficytu towarowego, który zmniejszył się o 1.323 mln USD w porównaniu do 2002 r. (spadek o 11,3%). W efekcie, mimo istotnego pogorszenia salda dochodów (-1.588 mln USD wobec 896 mln USD w 2001 r.), dalszemu ograniczeniu uległ deficyt obrotów bieżących, który sięgnął 6.700 mln USD i był 6,5% niższy niż w 2001 r. W relacji do PKB deficyt obrotów bieżących w 2002 r. wyniósł 3,5% wobec 3,9% rok wcześniej.

Oslabienie koniunktury w krajach rozwiniętych (w tym w UE) w 2002 r. znalazło odzwierciedlenie również w statystykach GUS¹³. W porównaniu z 2002 r. zmniejszył się udział krajów UE po stronie eksportu (z 69,2% do 68,7%). Jednocześnie wymiana towarowa z krajami rozwijającymi się i z krajami CEFTA uległa zwiększeniu. Według danych GUS, eksport do krajów Europy Środkowo-Wschodniej wyrażony w dolarach zwiększył się w 2002 r. o 17,9%, a import o 3,5%. Deficyt wymiany towarowej ukształtował się na poziomie 14,1 mld USD i pozostał na poziomie zbliżonym do notowanego w 2001 r. (14,2 mld USD).

¹³ Publikowane przez GUS dane o obrotach handlu zagranicznego w ujęciu rzeczowym obejmują od 1992 r. obroty rejestrowane wyłącznie na podstawie dokumentu odprawy celnej, jakim jest Jednolity Dokument Administracyjny SAD. Dane prezentowane przez NBP pochodzą natomiast ze sprawozdań polskich banków, które rejestrują transakcje realizowane przez Polskę z resztą świata (tzn. między rezydentami a nierezydentami).

Eksport i import według NBP w kolejnych kwartałach 2001-2002

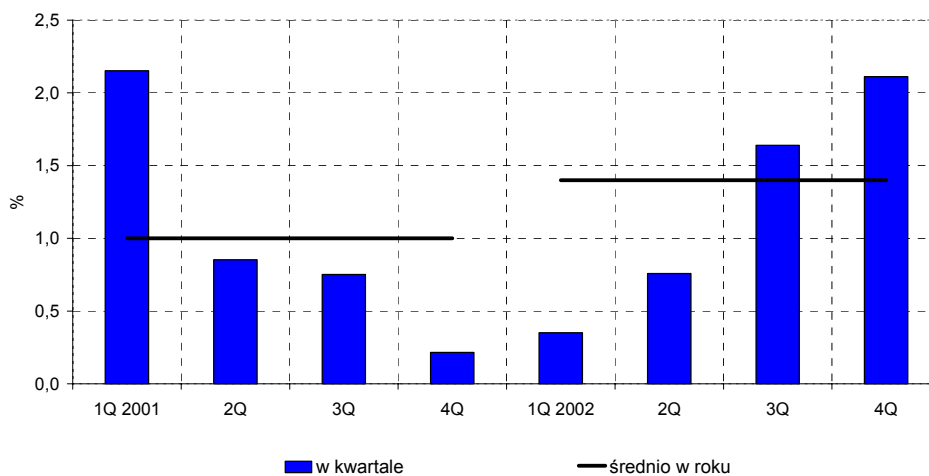

Saldo rachunku kapitałowego i finansowego bilansu płatniczego w 2002 r. było dodatnie i wyniosło 6.622 mln USD wobec 2.980 mln USD w 2001 r. Wzrost salda rachunku kapitałowego i finansowego wynika głównie ze znaczącej poprawy salda pozostałych inwestycji, które w 2002 r. było pozytywne po raz pierwszy od trzech lat i wyniosło 2.050 mln USD (-4.715 mln USD w 2001 r.). Nadal obserwowano spadek napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, który w ubiegłym roku według danych NBP na bazie płatności wyniósł zaledwie 4.119 mln USD (6.995 mln USD i 8.293 mln USD odpowiednio w 2001 r. i 2000 r.). Nastąpił też istotny wzrost napływu inwestycji portfelowych (2.824 mln USD wobec 1.066 mln USD w 2001 r.), w tym głównie inwestycji w papiery dłużne.

1.4. Produkt krajowy brutto

Efektem rosnącego popytu krajowego oraz zmniejszającego się dodatniego wkładu eksportu netto w 2002 r. w porównaniu z 2001 r. był nieznaczny przyrost tempa wzrostu gospodarczego. PKB w roku ubiegłym wzrósł o 1,4% realnie, podczas gdy dwa lata temu wzrost ten wyniósł 1,0%. Wartość PKB w cenach bieżących w 2002 r. wyniosła około 772,2 mld zł, co w przeliczeniu na 1 mieszkańca dało kwotę ok. 20 tys. zł, tj. około 4,9 tys. USD, licząc według średniorocznego rynkowego kursu złotego w stosunku do dolara (bez uwzględnienia parytetu siły nabywczej).

Tempo zmian PKB w latach 2001-2002

W założeniach makroekonomicznych do budżetu na 2002 r. oszacowano, że tempo wzrostu PKB w roku budżetowym wyniesie 1,0%. Niestety, z uwagi na zmiany metodologiczne wprowadzone w IV kw. 2002 r. nie można porównać oczekiwanego wzrostu PKB z wykonaniem podanym przez GUS. Wynika to z faktu, że założenia do budżetu przygotowywane były na danych opracowanych według starej metodologii, a tempo wzrostu PKB w 2002 r. opublikowane przez GUS zostało policzone według nowej metodologii.

Brak porównywalności między wielkościami prognozowanymi w założeniach makroekonomicznych do ustawy budżetowej na 2002 r., a wykonaniem podanym przez GUS dotyczy wszystkich kategorii z rachunków narodowych.

Podstawowe zmiany w nowej metodologii rachunków narodowych to:

- przyjęcie memoriałowej wyceny transakcji sektora instytucji rządowych i samorządowych (poprzednio - wycena kasowa);
- wycena wartości środków trwałych, a w konsekwencji i amortyzacji, według cen rynkowych, (poprzednio - wycena według cen ewidencyjnych);
- modyfikacja zakresu podmiotowego sektorów instytucjonalnych, (wyłączono z sektora przedsiębiorstw zakłady budżetowe i gospodarstwa pomocnicze jednostek budżetowych, prowadzące działalność gospodarczą oraz agencje rządowe i przeniesiono je do sektora instytucji rządowych i samorządowych, co spowodowało zmianę metody wyceny wartości dodanej dla tych sektorów).

1.5. Parametry monetarne: stopa procentowa i kurs walutowy

1.5.1. Stopa procentowa

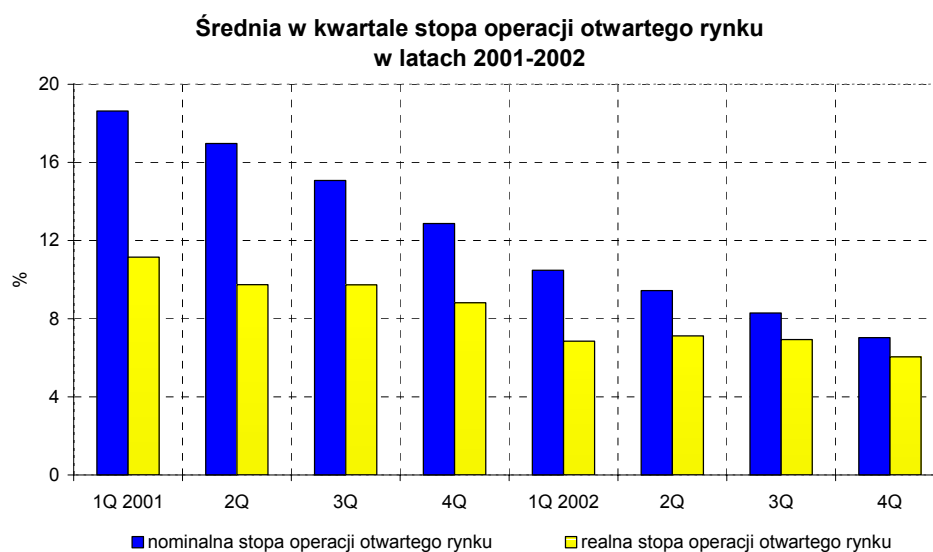
Krótkoterminowa stopa procentowa była w 2002 r. podstawowym instrumentem Narodowego Banku Polskiego wykorzystywanym w ramach realizacji strategii bezpośredniego celu inflacyjnego.

W 2002 r. Rada Polityki Pieniężnej kontynuowała rozpoczęty w lutym 2001 r. proces redukcji podstawowych stóp procentowych NBP ośmiokrotnie obniżając ich wysokość. Łączna skala obniżek wyniosła od 2,75 pkt. proc. dla stopy depozytowej do 6,75 pkt. proc. dla oprocentowania kredytu lombardowego. Minimalna rentowność 28-dniowych operacji otwartego rynku osiągnęła na koniec 2002 r. wartość 6,75% (tj. o 4,75 pkt. proc. mniej niż w końcu roku poprzedniego), a średnio w roku wyniosła 8,8%.

Ze względu na znaczny spadek wskaźnika inflacji realna stopa operacji otwartego rynku (deflowana wskaźnikiem cen towarów i usług konsumpcyjnych) zmniejszyła się w 2002 r. zaledwie o 1,7 pkt. proc., to jest w dużo mniejszej skali niż wynikałoby ze spadku stopy procentowej w ujęciu nominalnym i na koniec roku wyniosła 5,9%. W rezultacie wysoki poziom realnych stóp procentowych, skutecznie przeciwdziałając wzrostowi popytu inwestycyjnego, nie sprzyjał w 2002 r. ożywieniu aktywności gospodarczej.

Na kształtowanie się stopy operacji otwartego rynku w 2002 r. miały wpływ następujące czynniki:

- szybszy od przewidywanego w „Założeniach polityki pieniężnej na 2002 r.” spadek wskaźnika inflacji,
- systematyczny spadek wszystkich miar inflacji bazowej,
- obniżenie się oczekiwań inflacyjnych gospodarstw domowych i analityków bankowych,
- umiarkowany wzrost płac, oznaczający w warunkach wysokiego poziomu bezrobocia brak zagrożenia wzrostu presji inflacyjnej ze strony czynników popytowych,
- wolniejsze od oczekiwanego wiosną 2002 r. tempo wzrostu gospodarczego w USA i Unii Europejskiej.

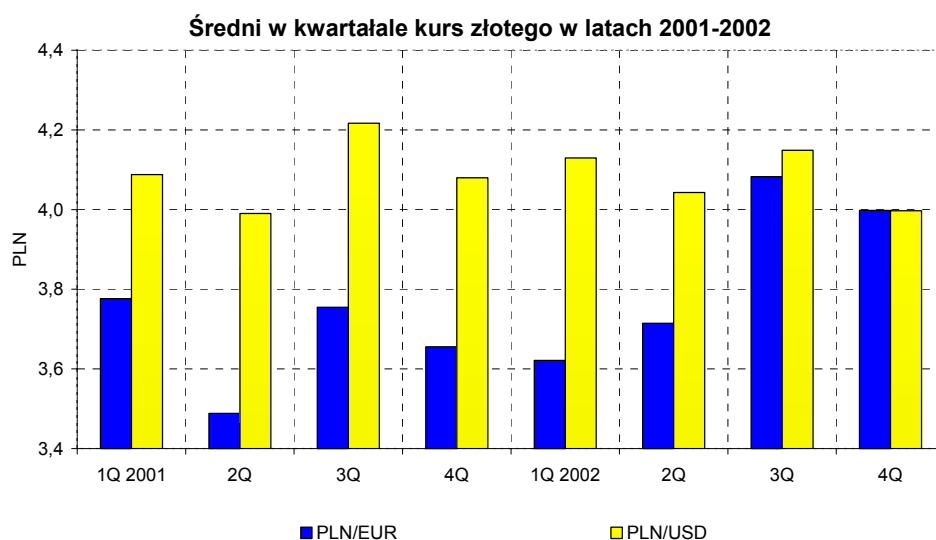
1.5.2. Kurs walutowy

W 2002 r. kurs złotego kształtował się w warunkach systemu płynnego kursu walutowego, co oznacza, że o jego poziomie decydowały popyt i podaż walut obcych na rynku walutowym.

Średni w 2002 r. kurs euro wyniósł 3,8558 złotych, a średni kurs dolara amerykańskiego ukształtował się na poziomie 4,0794 złotych. O takim poziomie średniego w 2002 r. kursu złotego zdecydowały przede wszystkim następujące czynniki:

- nasilająca się gra na konwergencję stóp procentowych, związana szczególnie z szybszym niż oczekiwano tempem dezinflacji w Polsce (wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych w ujęciu 12-miesięcznym zmniejszył się z 3,6% w grudniu 2001 r. do 0,8% na koniec 2002 r.) oraz z faktem, że w 2002 r. inwestycje w polskie aktywa były najbardziej atrakcyjne w regionie,
- napięcia wokół planowanego na 2004 r. poszerzenia Unii Europejskiej, wynikające przede wszystkim z odrzucenia Traktatu Nicejskiego w pierwszym referendum irlandzkim, ze sporów wokół wspólnej polityki rolnej po poszerzeniu Unii, a także z przesunięcia o cztery miesiące daty planowanego rozszerzenia (na 1 maja 2004 r.),
- konflikt pomiędzy Ministerstwem Finansów oraz Narodowym Bankiem Polskim na tle odpowiedniego dla gospodarki polskiej poziomu kursu złotego oraz optymalnej polityki pieniężnej,

- silna deprecjacja dolara amerykańskiego w stosunku do euro – średnio w 2002 r. kurs USD/EUR wyniósł 0,95 i był wyższy niż w 2001 r. o ponad 5,5%.

W wyniku działania ww. czynników średnio w 2002 r. złoty osłabił się realnie w stosunku do koszyka walut ważonego geograficzną strukturą polskiego eksportu w ujęciu rocznym o około 5,6% dla kursu deflowanego wskaźnikiem cen towarów i usług konsumpcyjnych oraz o około 4,1% w przypadku kursu deflowanego wskaźnikiem cen produkcji sprzedanej przemysłu.

1.6 Inflacja

Dynamika cen konsumpcyjnych oraz cen produkcji sprzedanej przemysłu w 2002 r. liczona zarówno w ujęciu średniorocznym, jak i w relacji dwunastomiesięcznej była niższa od założeń przyjętych w ustawie budżetowej.

Inflacja w 2002 r. ukształtowała się na poziomie najniższym w całym okresie przemian gospodarczych i wyniosła 1,9% średnio w roku oraz 0,8% w ujęciu XII 2002 r. / XII 2001 r. Była ona niższa od celu inflacyjnego NBP skorygowanego w połowie 2002 r. z 5,0 do 3,0%, w obu przypadkach z możliwością odchylenia o +/- 1 pkt. proc. (w relacji XII / XII).

Średnioroczny wzrost cen produkcji sprzedanej przemysłu w 2002 r. osiągnął najniższy poziom w całym okresie transformacji gospodarczej w wysokości 1,0% i był o 2,2 pkt. proc. niższy od założonego w ustawie budżetowej. W relacji XII 2002 r. / XII 2001 r. dynamika cen producentów, po raz pierwszy od 1990 r., była

wyższa od dynamiki cen konsumpcyjnych. Ceny producentów wzrosły w tym okresie o 2,2%, a ich tempo wzrostu było niższe od prognozy przyjętej do ustawy budżetowej o 0,7 pkt. proc.

Do czynników oddziałujących antyinflacyjnie w 2002 r. należały m.in.: niski wzrost popytu krajowego (będący wynikiem stosunkowo niskiego wzrostu²³ spożycia oraz znacznego spadku nakładów brutto na środki trwałe), przewaga podaży nad popytem na rynku produktów rolnych (czego rezultatem był m.in. odnotowany, po raz pierwszy na przestrzeni całego okresu przemian gospodarczych, roczny spadek cen żywności), restrykcyjna polityka pieniężna - z uwagi na utrzymywanie wysokiego poziomu realnych stóp procentowych (pomimo ośmiokrotnej w ciągu całego roku obniżki stopy referencyjnej NBP), wysoka stopa bezrobocia i stosunkowo niski wzrost realnych wynagrodzeń w gospodarce, obniżenie stawki podatku akcyzowego na wyroby spirytusowe, jak również systematyczny spadek oczekiwań inflacyjnych w gospodarce.

Natomiast do czynników proinflacyjnych należał m.in. wzrost cen ropy naftowej na rynkach światowych.

